

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-8-72-55>

УДК 378:373.3+7.011

Шульженко О.С.

Українська інженерно-педагогічна академія, м. Харків

ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБУ АРТ-ПЕДАГОГІКИ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті аналізується використання арт-педагогіки у ЗВО. Арт-педагогіка – це молода галузь педагогіки, яка лише заявляє про себе в українській освіті. Відносно невелика кількість наукових досліджень з арт-педагогіки, інтерес до неї з боку педагогів-практиків та ефективність її практичного застосування українськими педагогами експериментаторами створює необхідність подальшого вивчення та систематизації її теоретичних засад, їх обґрунтування та практичне впровадження в освітній процес. Завданням освіти, таким чином, повинно стати створення такої педагогічної моделі, яка би допомагала студентам активно засвоїти необхідний навчальний матеріал, сформувати в них фундамент позитивно спрямованого світогляду, розкрити їхній творчий потенціал який би не викликав при цьому психічного та фізичного виснаження.

Ключові слова: арт-педагогіка, освіта, освітній процес, творчість, засоби і форми виховання.

Shulzhenko Oksana

Ukrainian Engineering Pedagogics Academy, Kharkiv

EFFICIENCY OF USING ART-PEDAGOGIC MEANS IN HIGHER EDUCATION STAFF

Summary. The article analyzes the use of art pedagogy in high school. Art pedagogy is a young branch of pedagogy; it appears not only in Ukrainian education. The relatively small number of scientific studies on art pedagogy, the interest of practitioners in it and the effectiveness of its practical application by Ukrainian experimental teachers creates the need for further study and systematization of its theoretical foundations, their justification and practical implementation in the educational process. Therefore, the purpose of education should be to create such a pedagogical model that would help students actively study the necessary educational material, form the basis for a positively directed worldview, reveal their creative potential and at the same time not feel mentally and physically exhausted. The process of creativity in art pedagogy involves the discovery of something new: new objects, new knowledge and forms of knowledge acquisition. The potential of students, through the process of art pedagogy, they are confident in their abilities. in the ability to solve problems. Creative – any activity during which a search for problems is carried out; decisions are creative; Creativity is also an activity that goes beyond existing paradigms. Creativity in the pedagogical process is manifested through the development of creative abilities of students and is formed through the organization of search events. Educational and creative activities of students are aimed at solving educational problems, a creative approach to them, creative tasks and assignments. The principles of art pedagogy, which will allow students to carry out creative activities based on an inter-scientific approach. Art pedagogy borrows some fundamental theories and the progressive practical experience of pedagogy. For the modern educational system, the formation and development of students' creative activity is an urgent problem, but its solution is not adequately reflected in the pedagogical process. Creative activity of students on the basis of art pedagogy is a process aimed at self-expression, self-improvement, self-education, self-realization of a person. This is the result of experience, imagination, fantasy, manifested in creative activity.

Keywords: art-pedagogy, education, educational process, creativity, means and forms of education.

Постановка проблеми. Недостатня теоретична та практична дослідженість методологічних основ арт-педагогіки як науки, та її практичної реалізації у рамках ЗВО. Навчання не може бути зведене лише до придбання умінь і навичок, воно є засобом для досягнення свого вищого призначення, самоактуалізації і самовираження у творчості, та кращого засвоєння матеріалу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За останніми даними у країнах Східної Європи використання арт-терапевтичних методів у закладах освіти набувають все більшої популярності. Даний процес передбачає, окрім традиційних методів навчання, застосування інтерактивних методів. До різноманіття інноваційних технологій, якими характеризується сучасний стан розвитку педагогічної науки і практики, належить арт-терапія.

Активний прояв цієї тенденції відмічається у Болгарії, у країнах Прибалтики та ін. Арт-педагогіка розглядається при цьому «неоци-

ненним засобом для осмислення актуальних проблем і оволодіння новими життєвими стратегіями, розвитку вмій самоаналізу і більш успішної соціальної адаптації» [8, с. 31]. Кардинальні перетворення, які відбуваються в освіті у зв'язку з інтеграцією України в європейський освітній простір, суттєво впливають на стратегію організації навчального процесу у закладах вищої освіти. У студентів є можливість особового зростання, розширення своїх професійно-педагогічних компетенцій шляхом включення елементів предмету «Арт-педагогіка» в освітній процес, що у свою чергу, гарантує їм успіх в практичній педагогічній діяльності з самого її початку.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Не зважаючи на наявність малої кількості публікацій та недостатньо дослідженою в даній проблематиці присвяченій цьому питанню, у вітчизняних дослідженнях все ще існують проблемні аспекти. Серед інноваційних технологій професійної підготовки фахівців деда-

лі більше уваги приділяється тим, які вміщують мистецьку складову, яка, об'єднує процеси навчання і виховання. Означена технологія залучення мистецтва до вирішення педагогічних задач набула в педагогічній науці назви «арт-педагогіка». Проблематикою арт-педагогіки у професійній підготовці фахівців різного профілю стали об'єктом дослідження останнього десятиліття. Були проаналізовані деякі дослідження таких дослідників, як: М. Бережної, М. Катренко, Н. Шумакової.

У досліді М. Бережної, наголошуються на адаптаційних можливостях арт-педагогіки в процесі становлення молоді в соціокультурному просторі вишу [12].

М. Катренко, в своїй роботі наголошує на Арт-педагогічному супроводу в професійній підготовці [9]. Н. Шумакова у своїй роботі наголошує на проблемі відсутності кваліфікованих викладачів для реалізації технологій навчання в галузі арт-педагогіки і формулює власне її визначення: це гуманістична система освіти, яка поєднує засоби фізичної культури і цінності мистецтва, що виявляють комплексний вплив на мотиваційно-ціннісну, духовну і фізичну сфери життєдіяльності особистості [10].

Аналіз основної проблеми. Аналізуються сучасні підходи до розвитку творчого потенціалу студента, а саме – розглядається арт-педагогіки в процесі розкриття творчих здібностей студентів в освітньому просторі ЗВО.

Мета статті: визначення способів впровадження арт-педагогіки в практичну діяльність закладів вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Світова криза освіти, процеси реформування освіти на тлі соціально-економічних трансформацій в Україні спонукають до пошуку нових форм та методів роботи з особистістю для використання їх в навчальному процесі. Одним з перспективних напрямків пошуків є арт-терапія. Вона формує оптимістичний погляд на світ, активно засвоїти необхідний навчальний матеріал, активну життєву позицію. Використання досвіду духовної культури людства робить арт-терапію ефективним засобом формування творчої позиції людини. Вона враховує рівню мірою досягнення наукової думки і досвід мистецтва, інтелект людини та її почуття, рефлексію і діяльність, що надає їй статусу адекватної методологічної бази для вирішення виховних та психокорекційних завдань освіти. У дослідженні Н. Сергєєвої подано найбільш концептуально виважене визначення арт-педагогіки як інноваційного практико-орієнтованого напрямку в педагогічній науці, який вивчає «природу, загальні закономірності, принципи, механізми й універсальні способи залучення мистецтва для вирішення різноманітних педагогічних завдань» [4, с. 11]. Саме в цьому визначенні підкреслюється інноваційний характер арт-педагогіки на теоретичному й практично-професійному рівні. Для реалізації арт-педагогіки в навчальному процесі необхідно: 1) активно використовувати творчість студентів для засвоєння інтелектуального і духовного досвіду майбутніх фахів; 2) зважати на інтеріоризацію знань, умінь і навичок арт-спрямування, тобто подавати навчальний матеріал у різних модальностях на підставі існуючих у людини

репрезентативних систем (візуальної, аудіальної, кінестетичної, полімодальної) [7, с. 137]; 3) налагоджувати суб'єкт-суб'єктну сферу в комунікативному просторі «викладач – студент». Творчість у педагогічному процесі проявляється через розвиток творчих здібностей студентів і формується за допомогою організації пошукової діяльності. Навчально-творча діяльність студентів орієнтована на розв'язання навчальних проблем, творчих завдань.

Арт-педагогіка розв'язує такі проблеми:

- полегшує навчальний процес (в плані розвитку і активації основних психічних категорій: сприйняття, увагу, пам'ять, мислення, уява) і викладачеві і студенту;

- допомагає в зборі особистісного матеріалу для інтерпретацій і діагностичних висновків про студента;

- забезпечує контакт між викладачем і студентами, створює сприятливі умови для ведення творчого діалогу;

- розвиває рефлексивну культуру;

- сприяє збереженню цілісності особистості студента;

Арт-педагогіка має із загальною педагогікою єдині кінцеві цілі – допомогти студенту засвоїти необхідний навчальний матеріал, сформувати в них фундамент позитивно спрямованого світогляду, розкрити їхній творчий потенціал і не викликала би при цьому психічного та фізичного виснаження.

Спираючись на аналіз російських наукових досліджень з арт-педагогіки, здійснений О. Деркач [4], відзначається великий інтерес учених та педагогів-практиків до можливостей реалізації потенціалу арт-педагогіки в умовах навчально-виховного процесу закладів освіти. Зокрема, у своєму дисертаційному дослідженні «Формування професійної готовності майбутніх педагогів – психологів до патріотичного виховання дітей засобами арт-педагогіки» (Ставрополь, 2004) М. Гузева розглядає арт-педагогіку як один із пріоритетних напрямків сучасної педагогічної науки, проте обмежується її трактуванням із позицій синтезу мистецтва та педагогіки, визначаючи її основними функціями культурологічну, освітню й виховну.

В Україні арт-педагогіка лише починає завойовувати належне місце в системі освіти. Серед науковців, які займаються проблемами, пов'язаними з арт-педагогікою, слід назвати О. Деркач, О. Кондрицька, О. Отич, Р. Павлюк, Т. Прикотенко, С. Хлебик та ін. Суттєвим є те, що методи арт-педагогіки активно застосовуються в ЗВО та загальноосвітніх школах, як навчально-виховні експериментальні моделі. Зокрема, ефективним є досвід Вінницького державного педагогічного університету, який у 2011 році впровадив арт-педагогіку, як навчальну дисципліну для студентів спеціальності «Початкове навчання» освітньо-кваліфікаційного рівня «спеціаліст».

Під арт-педагогікою розуміємо співпрацю та творчу роботу студента та педагога. «Вплетене» у найрізноманітніші види навчальної та поза навчальної діяльності.

Принципи арт-педагогіки:

- Принцип самовираження і спонтанності;

- Принцип унікальності;

- Принцип співтворчості.

Розглянемо кожен принцип окремо:

Принцип самовираження і спонтанності проявляється в тому, що кожен студент в процесі виконання завдань самовиражається, його творчість має спонтанний характер.

Для забезпечення позитивного емоційного самопочуття і досягнення гармонії з самим собою, з оточуючими людьми необхідно давати безпечний вихід своїм емоціям. В ході виконання творчих завдань зміцнюється віра у власні сили, розвивається індивідуальність, реалізуються власні ідеї. Студент освоює додаткові способи і засоби вираження своїх почуттів, емоцій, знань.

Принцип співтворчості.

Студент є особистістю, завдяки спілкуванню і пов'язаному з ним відокремленню. Мова творчості один з найефективніших мов в спілкуванні з іншими людьми. У спільній творчій діяльності легше виявити індивідуальність кожної людини, побачити його проблеми і труднощі.

В процесі виконання творчих завдань вирішується найважливіше завдання виховання – входження студентів соціальне життя. Тільки в колективі найбільш повно і яскраво розвивається і проявляє себе окрема особистість. Колектив не поглинає, а розкріпає особистість, відкриває широкий простір для її всебічного і гармонійного розвитку.

Організація спільних та індивідуальних творчих завдань, допомагає придбати цілий комплекс дуже важливих для соціального розвитку навичок, які сприяють досягненню емоційного благополуччя студента: визнання і прийняття іншого (успішно працювати з ким-небудь можна, якщо розумієш цю людину), взаємодія, залученість в групову діяльність (людина стає членом спільноти людей, що виконують єдину задачу), комунікація в групі (неможливо виконати спільне завдання, якщо не навчився домовлятися з іншими людьми, не вмієш слухати іншого, не вмієш донести до нього свою ідею), відносини взаємозалежності в групі, підтримка і довіра, групова згуртованість (загальний успіх – це успіх кожного).

Методи арт-педагогіки:

- спрямоване уяву;
- ігри-завдання з інформаційним матеріалом;
- спільна образотворча діяльність.

Застосування різних арт-педагогічних методів дає можливість більш ґрунтовно зрозуміти студентів, оскільки їх творче мислення відображають їх емоційний та психологічний стан.

Аналіз сучасного стану арт терапії дозволяє розглядати даний феномен в широкому сенсі як одну зі складових терапевтичної педагогічної системи, що діє в рамках гуманістичної парадигми, а також у вузькому сенсі – як інноваційну педагогічну технологію в освіті. У різних фор-

мах арт-терапії об'єктивуються особистісні і професійно значущі якості студентів. Отже, логічно припустити, що введення спецкурсу арт-терапії в педагогічну освіту має сприяти:

1. Актуалізації процесу саморозвитку, природним наслідком якого будуть позитивні зміни в напрямку особистісного росту.

2. Формування комплексу нових знань і умінь, що в поєднанні з особистісним зростанням стане основною умовою і передумовою професійного становлення фахівця.

Введення арт-терапії в освіту створює прецедент узгодженого поєднання процесів індивідуалізації, соціалізації і професіоналізації особистості. В арт-терапевтичному процесі пізнання власного внутрішнього «Я» супроводжується його інтеграцією з зовнішньою реальністю. Надалі відбувається перенесення отриманого досвіду в щоденне інтерперсональне поведінку поза «терапевтичного» досвіду. Арт-терапевтичне заняття, в першу чергу, орієнтоване на навчання студентів інноваційної технології в поєднанні з терапією особистості.

Етап групової взаємодії, заснованою на спілкуванні і спільної творчої діяльності, змодельований як потенційне умова соціалізації учасників арт-терапії.

Рефлексивний етап задуманий як звернення до всього, що відбувалося на занятті з позицій практичної значущості. Усвідомлення сенсу і логіки дій викладача, аналіз змісту і призначення кожного прийому, вправи, техніки створюють умови для формування суб'єктного досвіду як потенціалу професіоналізації.

Арт-терапія сприяє особистісному зростанню і розвитку

Висновок. Виходячи з вищевикладеного, було б доцільним включити в освітній процес вузу принципи арт-педагогіки, які дозволили б здійснювати творчу діяльність студентів на основі міжнаукового підходу. Арт-педагогіка запозичує деякі фундаментальні теорії і прогресивний практичний досвід педагогіки, психології, мистецтва, культурології та ін. При цьому основні орієнтири – тільки ті педагогічні системи, методи, технології, які спрямовані на особистісний ріст, створення найбільш сприятливих умов для повноцінного розвитку людини як особистості. Тому одна з важливих завдань арт-педагогіки в освітньому процесі ЗВО – стимулювати творчу діяльність студентів з особистісного саморозвитку та самовдосконалення.

Можливості арт-педагогіки в освітньому процесі досить великі, вони обумовлені її детермінантами і орієнтовані на активізацію творчих проявів особистості, реалізацію її пізнавально-інформаційних потреб в інтелектуальній і емоційно-вольовій сферах.

Список літератури:

1. Таранова Є.В. Аналіз терміну «арт-педагогіка» в понятійному полі педагогічних і арт-терапевтичних категорій. *Педагогіка і психологія*. 2012. Т. 2. С. 82. URL: <https://docplayer.ru/45722968-Elektronnyy-nauchnyy-zhurnal-pedagogika-i-psihologiya-electronic-scientific-journal-pedagogy-and-psychology-issn.html> (дата звернення: 20.08.2019).
2. Держак О.О. Виховний потенціал арт-педагогіки: європейські абрисы / *Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій: збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів інституту педагогіки, психології і мистецтва* / за ред. Г.С. Тараненко. Вінниця: Вінницький державний педагогічний університет імені М. Коцюбинського, інститут педагогіки, психології і мистецтва, 2014. Вип. 3. 452 с.

3. Арт-педагогіка і арт-терапія в спеціальну освіту : посіб. для студ. середовищ. і вищ. пед. навч. закладів / Е.А. Медведєва, І.Ю. Левченко, Л.Н. Комісарова, Т.А. Добровольська. Москва : Видавничий центр «Академія», 2001. С. 248. URL: http://pedlib.ru/Books/2/0492/2_0492-1.shtml (дата звернення: 20.08.2019).
4. Деркач О.О. Виховний потенціал арт-педагогіки як об'єкт науково-педагогічної рефлексії / за наук. ред. А.П. Чуприкова, Л.А. Найдьоновой, О.А. Бреусенко-Кузнецова, О.Л. Вознесенської, О.М. Скар. Вінниця, 2015. С. 18–25.
5. Кожуховська Л.С., Масюкевич Н.В. Арт-педагогіка у вищій школі. Білорусь, 2005. 8 с.
6. Сергєєва Н.Ю. Арт-педагогічний супровід професійної підготовки майбутнього вчителя : автореф. дис. ... докт. пед. наук : 13.00.08, 13.00.01. Чебоксари, 2010. 11 с.
7. Гузева М.В. Формування професійної готовності майбутніх педагогів-психологів до патріотичного виховання дітей засобами арт-педагогіки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Ставрополь, 2004. 174 с.
8. Бандюгина И.А. Арт-педагогика в условиях классического университета как технология личностного роста студента, специалиста в области изобразительного искусства. *Личность, семья и общество: вопросы педагогики и психологии* : сб. ст. по матер. XXII междунар. науч.-практ. конф. Часть I. Новосибирск, 2012.
9. Таранова Е.В. Нравственное воспитание старших дошкольников средствами артпедагогик : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Ставропольский государственный университет. Ставрополь, 2003. 200 с.
10. Уленгова Р.Б. Формирование семейных ценностей у детей сирот средствами арт-педагогик в условиях детского дома : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Татарский государственный гуманитарно-педагогический университет. Казань, 2008. 21 с.
11. Кожуховская Л.С., Масюкевич Н.В. Арт-педагогика в высшей школе. Беларусь, 2005. 62 с.
12. Старикова С.В. Развитие профессиональной компетентности будущего социального педагога средствами арт-технологии : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Ин-т соц.-пед. проблем сел. школы. Москва, 2008. 200 с.

References:

1. Taranova Ye.V. (2012). Analiz terminu «art-pedagogika» v ponyatiinomu poli pedagogitshnykh i art-terapevtytshnykh kategorii [Analysis of the term «art-pedagogy» in the conceptual field of pedagogical and art-therapeutic categories]. *Pedagogika i psykholohiya*. T. 2, pp. 82. URL: <https://docplayer.ru/45722968-Elektronnyy-nauchnyy-zhurnal-pedagogika-i-psykholohiya-electronic-scientific-journal-pedagogy-and-psychology-issn.html>
2. Derkach O.O. (2014). Vykhovnyi potentsial art-pedahohiky: yevropeiski abrysy [Educational potential of art-pedagogy: European outlines]. *Aktualni problemy doshkilnoi ta pochatkovoї osvity v konteksti yevropeiskykh osvitynikh stratehii* : zbirnyk materialiv naukovo-praktychnoi konferentsii vykladachiv i studentiv instytutu pedahohiky, psykholohii i mystetstv / za red. H.S. Tarasenko. Vinnytsia : Vinnytskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet imeni M. Kotsiubynskoho, instytut pedahohiky, psykholohii i mystetstv, vyp. 3, 452 p.
3. E.A. Medvedieva, I.Yu. Levchenko, L.N. Komisarova, T.A. Dobrovol'ska (2001). Art-pedahohika i art-terapiia v spetsialnu osvitu : posib. dlia stud. seredovyshch. i vyshch. ped. navch. zakladiv [Art Pedagogy and Art Therapy in Special Education : A Guide for students. environments. and higher. ped. educational institutions]. Moskva : Vydavnychiy tsentr «Akademii», pp. 248. URL: http://pedlib.ru/Books/2/0492/2_0492-1.shtml (accessed: 20.08.2019).
4. Derkach O.O. (2005). Vykhovnyi potentsial art-pedahohiky yak ob'iekt naukovo-pedahohichnoi refleksii [Educational potential of art-pedagogy as an object of scientific-pedagogical reflection] / za nauk. red. A.P. Chuprykova, L.A. Naidonovoi, O.A. Breusenka-Kuznietsova, O.L. Voznesenskoї, O.M. Sknar. Vinnytsia, pp. 18–25.
5. Kozhukhovska L.S., Masiukevich N.V. Art-pedahohika u vyshchii shkoli [Art pedagogy in high school]. Bilorus, 8 p.
6. Serhieieva N.Yu. (2010). Art-pedahohichnyi suprovod profesiinoї pidhotovky maibutnoho vchytelia [Art-pedagogical support of future teacher's professional training] : avtoref. dys. ... dokt. pед. наук : 13.00.08, 13.00.01. Cheboksary, 11 p.
7. Huzeva M.V. (2004). Formuvannia profesiinoї hotovnosti maibutnikh pedahohiv-psykholohiv do patriotychnoho vykhovannia ditei zasobamy art-pedahohiky [Formation of professional readiness of future psychology teachers to patriotic education of children by means of art-pedagogy] : dys. ... kand. pед. наук : 13.00.08. Stavropol, 174 p.
8. Bandiuhyna Y.A. (2012). Art-pedahohyka v uslovyakh klassycheskoho unyversyteta kak tekhnolohiya lychnostoho rosta studenta, spetsyalysta v oblasti zobrazytelnoho yskusstva [Art pedagogy in the conditions of a classical university as a technology of personal growth of a student, specialist in the field of fine art]. *Lychnost, semia y obshchestvo: voprosy pedahohyky y psykholohyy* : sb. st. po mater. XXII mezhdunar. nauch.-prakt. konf. Chast I. Novosybyrsk.
9. Taranova E.V. (2003). Nравственное vospytanye starshykh doshkolnykov sredstvamy artpedahohyky [Moral education of senior preschoolers by means of art pedagogy] : dys. ... kand. pед. наук : 13.00.01. Stavropolskyi hosudarstvennyi unyversytet. Stavropol, 200 p.
10. Ulenhova R.B. (2008). Formyrovanye semeinykh tsennosteı u detei syrot sredstvamy art-pedahohyky v uslovyakh detskoho doma : avtoref. dys. ... kand. pед. наук [The formation of family values in orphans by means of art pedagogy in the conditions of an orphanage : author. dis. ... cand. ped of sciences] : 13.00.01. Tatarskyi hosudarstvennyi humanytarno-pedahohycheskyi unyversytet. Kazan, 21 p.
11. Kozhukhovskaia L.S., Masiukevych N.V. (2005). Art-pedahohyka v vysshey shkole [Art-pedagogy in high school]. Belarus, 62 p.
12. Sarykova S.V. (2008). Razvytye professyonalnoi kompetentnosti budushcheho sotsyalnogo pedahoha sredstvamy art-tekhnolohyy [Development of professional competence of a future social educator using art technology] : avtoref. dys. ... kand. pед. наук : 13.00.08. Yn-t sots.-ped. problem sel. shkoly. Moskva, 200 p.